

« zurück blättern vor »

RYDWAN subst. m., ab 1393; auch *rejnwajn*, *rynwan*, *rytwan*. **1)**
‘leichter, einfacher, geschlossener Wagen; zweirädriger, von hinten offener
Wagen; großes Gefährt, Landkutsche’ – ‘prosty, lekki wóz kryty; dwukołowy
wóz otwarty z tyłu; duży, okazały pojazd’: 1393 MMAe XV 158, STP *Pro
curru leui dicto reynwayn cum reclinatorio dicto poklath*. o (1453) Anf.
16. Jh. Matr III nr 155, STP *Mercatores... cum curribus eorum levibus al.
rynwani et equites ire debent via directori super Ropschicze*. o 1490 Erz 88,
STP *Carpentum poklath vel rydwan, pilentum idem*. o 1513 ZapMaz III
T1/421, SPXVI *Currum alias robothni, alium alias rithvan [oddaje
w testamencie]*. o 1544 LibMal 78v, SPXVI *wofz odarll tho yest kola
v Rydwana*. o 1642 Sak.Persp. B 2, L *Chciał i mnie, i konie i rydwan ze
wszystkiem zagabić*. o (1662) 1978 Chrap.Diar. 360 *Datem do szmuklerza
grodzieńskiego [...] do rydwana potrzeby jedwabne robić*. o 1765–1784 Mon.
75 644, L *Już wozy, telegi, rydwany iadq*. o 1785 Dmoch.sąd. 32, L *Kiedy
Feb złotowłosy na horyzont górny Dnia trzeciego wytoczył swój rydwan
poczwórny*. o (1824–1825) 1936 Niemc.Jan 54, DOR *Ujrzano tłum jezdnych
i pysznych rydwanów, zajeżdżających drogę królowi*. o (1829) 1830 Lel.
Dzieje 178, DOR *Do przejażdżki i podróży różne kryte i niekryte były
używane kolebki (...) albo pyszniejsze jeszcze rydwany, gatkami, kutasami
ustrojone*. o 1834 PT I 893-8, SJAM *ów mąż, bóg wojny [...] Wprzągłszy
w swój rydwan orły złote obok srebrnych, / Od puszczy Libijskich latał do
Alpów podniebnych, / Ciskając grom po gromie*. o 1856 Padal.Opow.I 136,
DOR *Stońce na złocistym rydwanie podniosło się do góry*. o (1866–1872)
1964 Czapski Pam. 291 *Zajechała poczwórna buda żydowska [...] w nie
kształtny rydwan po jednemu zanurzamy się jakby w otchłan jakąś*. o †1887
Krasz., Sw *Próbowała na nich wejrzeń swoich i obatamuconych przykuwała
do swojego rydwanu*. o (1904) 1947 Wysp.Noc 162, DOR *Buławę w dłoń
pochwyć sam. Orły w mój rydwan wprzęgnę*. o vor 1912 Sienk., Sw *Wielu
cudzoziemskich oficerów wołało dobrowolnie stanąć przy rydwanie zwycięzcy*.
o (ca.1935) 1948 Par.Troj. 46, DOR *Na złocistym rydwanie, w galopie
chryżych koni pędził Patroklos przed sobą wojska trojańskie*. o [LBel.] 1949
Hist.star. 65, DOR *Największe zaszczyty czekały zwycięzcę olimpijskiego
w rodzinnym mieście, do którego wjeżdżał on na rydwanie, zaprzężonym
w cztery konie*. – STP, SPXVI, MACZ, CN, TR, L, SWIL (poet.), Sw
(m. u.), DOR (daw.). **2)** *rydwan żałobny, pogrzebowy* ‘Leichenwagen’ –
‘karawan’: †1921 Sokoł.A.Dzieje II 433, DOR *Ciało zwycięzcy spod Raszyna
(...) wprowadzono na rydwanie sześciokonnym do miasta, skąd po mowach
stosownych kondukt żałobny pod przewodem biskupa ruszył do katedry na
Wawelu*. o 1923 Gemb.Uzbr. 365, DOR *W Lipsku wydobyto z grobu zwłoki*

ks. Poniatowskiego i umieściwszy je na żałobnym rydwanie pod strażą honorową, udano się ku granicom polskim. – SWIL (poet.), SW (przen.), DOR. ◊ **Var:** *rejnwajn* subst. m., [hapax] 1393 MMAe XV 158, STP – STP, SW (stp.); *rydwan* subst. m., 1490 Erz 88, STP – STP, SPXVI, MAČZ, CN, TR, L, SWIL (poet.), SW (m.u.), DOR (daw.); *rynwan* subst. m., [hapax] (1453) Anf.16.Jh. Matr III nr 155, STP – nur STP; *rytwan* subst. m., [hapax] 1513 ZapMaz III T1/421, SPXVI – nur SPXVI. ◊ **Etym:** mhd. *Reitwagen* subst. m., ‘Reise-, Pack-, Kriegswagen’, LEX, nur für Inh. 1. ◊ **Der:** *rydwanik* subst. m., ‘Diminutiv zu *rydwan*’, [hapax] 1579 Gil.Kat. 38, L, zuerst geb. L; *rydwanisko* subst. n., ‘schlechter Wagen’, [hapax] 1623 Birk.Kaz.Ob. F2, L, zuerst geb. L, nur für Inh. 1; *rydwanarz* subst. m., ‘(Land-) Kutscher’, zuerst geb. TR. ❖ Der Bedeutungswandel vom ‘leichten Wagen’ (1453, Anf.16.Jh. Matr, STP) zur vornehmen bzw. dichterischen (LINDE) Bezeichnung ist in unseren Belegen nicht ausreichend dokumentiert (vgl. auch, im Gegensatz zur dichterischen Verwendung: *rydwan* – *die Kutsche*, *Landkutsche* TROJAŃSKI 1836 und s.o. den Beleg aus Czapski Pam. 1866–1872). Es gibt auch Probleme mit der Etymologie: die Belege von 1393 und 1453 legen die Herkunft von **rennwagen* nahe, das jedoch erst im Neuhochdeutschen (GRIMM) belegt ist. Oder handelt es sich im Polnischen um nachträglich an *ritt* angepasste Formen?

« zurück blättern vor »